

INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE „VASILE PÂRVAN”

MATERIALE ȘI CERCETĂRI ARHEOLOGICE
SERIE NOUĂ, SUPPLEMENTUM III

IN MEMORIAM
EUGEN NICOLAE

EDITAT DE
ROXANA DOBRESCU, AUREL VÎLCU

BUCUREȘTI
2025

COPERTA: Dan Iulian MĂRGĂRIT

**MCA SERIE NOUĂ
SUPPLEMENTUM III**

www.mcajournal.ro

**Tehnoredactor: Ofelia COȘMAN
Secretar de redacție: Dana COSTIN**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

In memoriam Eugen Nicolae / ed.: Roxana Dobrescu, Aurel Vîlcu -

Târgoviște: Cetatea de scaun, 2025

Conține bibliografie

ISBN 978-606-537-820-9

I. Dobrescu, Roxana (ed.)

II. Vîlcu, Aurel (ed.)

902

929

**Toate articolele publicate în *Materiale și Cercetări Arheologice* sunt *peer-reviewed*.
Materiale și Cercetări Arheologice este indexată în următoarele baze de date:
Persée, Copernicus, ERIH PLUS, Scopus, CEEOL, EBSCO și DOAJ.**

Acest volum a fost editat cu sprijinul financiar al Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan”.

(1955–2024)

SUMAR / SOMMAIRE / CONTENTS

Aurel VÎLCU <i>In memoriam</i> Eugen Nicolae.....	9
Georges DEPEYROT Eugen Nicolae et cinq siècles de numismatique Eugen Nicolae and five centuries of numismatics	31
Adina BORONEANȚ, Monica MĂRGĂRIT One man’s trash is another man’s treasure – the case of the osseous debitage waste from Drăgușeni – <i>Ostrov</i>	39
David BACIU, Adrian BĂLĂȘESCU Preliminary study of the faunal material discovered in an Early Eneolithic feature from Alexandria – <i>Limonagiul</i> settlement (Teleorman County). 2019–2021 campaigns.....	59
Radu BĂJENARU Poveste din trecut. Despre descoperirea depozitului de topoare de la Sinaia A tale from the past. The discovery of the Sinaia axe-hoard	83
Gabriel Mircea TALMAȚCHI Două tezaure de semne monetare descoperite în zona de coastă a Mării Negre din teritoriul istro-pontic Two hoards of monetary signs discovered in the Black Sea coastal area of the Istro-Pontic area.....	99
Pierre DUPONT Transport amphoras of “Milesian” type: originals and local imitations.....	111
Theodor ISVORANU Monede din perioada romană imperială descoperite în zona Orheiului (Republica Moldova) Roman imperial coins from the Orhei area (Republic of Moldova)	119
Lucian MUNTEANU, Lăcrămioara-Elena ISTINA Noi informații despre tezaurul monetar roman imperial de la Măgirești (jud. Bacău) (CHRE 16297) New information on the Roman imperial monetary hoard from Măgirești (Bacău County) (CHRE 16297)	139
Mihai DIMA Monede romane dintr-o colecție constituită la Ostrov, jud. Constanța A collection of Roman coins found at Ostrov, Constanța County.....	159
Constantin C. PETOLESCU <i>Cohors II Dacorum</i> . Două trupe auxiliare romane cu număr de ordine identic <i>Cohors II Dacorum</i> . Two Roman auxiliary troops with identical numerical identifiers	173
Radu ARDEVAN, Alin PRALEA Monete antice din colecția lui Ioan Mihályi de Apșa Ancient coins from the collection of Ioan Mihályi de Apșa	177
Mircea DABÎCA, Theodor ISVORANU Cercetări arheologice la Histria, sectorul Sud (2018–2024). Descoperiri monetare Archaeological research at Histria, the South sector (2018–2024). Coin finds.....	189
Adriana PANAITTE Roman roads in Moesia Inferior in the Black Sea coast area	213
Marius BLASKÓ, Zsuzsanna KOPECZNY, Róbert GINDELE, Gergely SZENTHE, Ștefan POPA, Erwin GÁLL Dating grave no. 97 from Vălcani in the light of numismatic and radiocarbon research – contributions to the chronology of H.1.....	237

Aurel-Daniel STĂNICĂ	
Între bizantini și tătari. Cimitirul de la Isaccea – <i>Bagola</i>	
Between Byzantines and Tatars. The necropolis from Isaccea – <i>Bagola</i>	249
Oana DAMIAN	
Despre prezența Hoardei de Aur în situl bizantin de la Nufăru (județul Tulcea)	
The Golden Horde and the Byzantine archaeological site at Nufăru (Tulcea County)	295
Ana BOLDUREANU	
Un fragment din tezaurul de monede tătărești descoperit la Inești, Raionul Telenești, Republica Moldova	
A fragment of the Tatar coin hoard discovered in Inești, Telenești district, Republic of Moldova.....	303
Monica DEJAN, Ana BOLDUREANU	
Considerații despre câteva monede tătărești descoperite în zona Cetății de Scaun a Sucevei	
(a doua jumătate a secolului XIV)	
Considerations about a few Tatar coins discovered in the Suceava Fortress area	
(second half of the 14 th century).....	313
Letiția NISTOR, Adrian BĂTRÎNA	
Vestigiile bisericii lui Alexandru cel Bun de la Mănăstirea Bistrița (județul Neamț). Propuneri de reconstituire	
arhitecturală	
The remains of the Bistrița monastery (Neamț County) founded by Alexander the Good. Proposals for	
architectural reconstructions.....	319
Lilia DERGACIOVA, Alexandr ALEXANDROV	
Matrița sigilară a unui demnitar din sfatul domnesc al lui Ștefan II, domnitorul Țării de Jos a Moldovei	
The seal of a dignitary member in the Princely Council of Stephen II, Prince of Lower Moldova	337
Ioan-Aurel POP, Alexandru SIMON	
Bani pentru cruciadă: Rapoarte sieneze din primăvara anului 1476	
Money for the Crusade: Sieneze Reports from Spring 1476.....	341
Alexandru SIMON	
Documente și monede: <i>Petrusian</i> și lancu de Hunedoara	
Documents and coins: <i>Petrusian</i> and John Hunyadi	349
Gabriel CUSTUREA, Ana-Maria VELTER	
Câteva monede rare din colecția muzeului constănțean	
A few rare coins in the collection of the Constanța Museum	357
Florin Gabriel PETRICĂ, Minodora CÂRCIUMARU, Ovidiu CÎRSTINA, Adrian IONIȚĂ	
Observații asupra a două morminte descoperite în necropola bisericii „Sfânta Vineri” de la	
Curtea Domnească din Târgoviște	
Remarks on two burials in the cemetery of the Sfânta Vineri church from the Royal Court of Târgoviște.....	363
Gabriel VASILE	
Despre un posibil ritual funerar la populațiile medievale din Muntenia prin prisma a doi indivizi descoperiți	
în cimitirul bisericii „Sf. Vineri” de la Curtea Domnească din Târgoviște	
On a possible funerary ritual of Medieval populations in Wallachia as indicated by two individuals buried	
in the cemetery of the Sfânta Vineri church from the Royal Court of Târgoviște	373
Adriana GAȘPAR	
Șoapte din trecut. Fragmente ceramice cu inscripții în limba osmană descoperite la Timișoara	
Whispers from the past. Pottery sherds with Osmanic language inscriptions from Timișoara	391
Daniela MARCU-ISTRATE, Cristian-Florin ANGHELESCU, Roxana BUGOI	
Introducere în studiul sticlei de fereastră descoperite la Catedrala Romano-Catolică și Palatul Episcopal	
din Alba Iulia	
An introduction to the study of the window glass from the Roman-Catholic Cathedral and the Bishop’s Palace	
in Alba-Iulia	409

Radu Gabriel DUMITRESCU	
Un nou lot din tezaurul de la Craiova – <i>Strada Nicolae Bălcescu</i> (Sec. XVII–XVIII)	
A new part of the Craiova hoard – <i>Nicolae Bălcescu Street</i> (17 th –18 th centuries).....	433
Mariana ŞLAPAC	
The contribution of the ottomans to the construction of the Vauban-type fortress in Kiliya.....	449
Corneliu Bogdan Nicolae BELDIANU, Camelia Silvia BELDIANU	
<i>Tsuba</i> cu scene evocatoare. O formă de manifestare a unei arte medalistice avant la lettre în Japonia perioadei Edo?	
<i>Tsuba</i> with evocative scenes. An avant la lettre manifestation form of medal art in Japan	463
Abrevieri / Abbreviations / Abbreviations	481

NOI INFORMAȚII DESPRE TEZAURUL MONETAR ROMAN IMPERIAL DE LA MĂGIREȘTI (JUD. BACĂU) (CHRE 16297)

Lucian MUNTEANU^a, Lăcrămioara-Elena ISTINA^b

^a Institutul de Arheologie, Academia Română, Filiala Iași, Iași, România; e-mail: lucianas2000@yahoo.com

^b Complexul Muzeal „Iulian Antonescu”, Bacău, România; e-mail: lacramioaraist@yahoo.com

Keywords: Barbaricum, western Moldavia, Măgirești (Bacău county), Roman imperial denarii, coin hoard

Abstract: The hoard from Măgirești was discovered by chance in the spring of 1968, at the “Dealul Bisericii” site in the center of the village. At that time, the coins were divided into several batches, which ended up in the collections of various museums in Moldova: Iași (batch I – 134 pcs.), Bacău (batch II – 21 pcs.), and Onești (batch III – 13 pcs.). In 2013, Marius Ioan Irimia discovered another 22 coins (batch IV) with the help of a metal detector, which are now in the Museum in Piatra-Neamț. In October 2017, the same person handed over another 58 coins (batch V) to the Museum in Bacău, which were also found following detection. Our paper presents this last batch consisting of Roman imperial denarii, bearing the effigies of the following emperors: Nero (1 pc.), Vitellius (1 pc.), Vespasianus et sui (9 pcs.), Titus et sui (2 pcs.), Domitianus (5 pcs.), Nerva (1 pc.), Traianus (17 pcs.), Hadrianus (7 pcs.), Antoninus Pius et sui (13 pcs.) and Marcus Aurelius et sui (2 pcs.). In its current form, the Măgirești hoard contains 248 coins (one of which has been lost). In terms of composition and chronological structure, it belongs to the A series of Roman imperial hoards discovered in western Moldavia, which ends in the time of Marcus Aurelius. Lastly, we’re trying to prove that the hoard from Măgirești was buried due to the arrival of Germanic peoples in the territory east of the Carpathians in the last decades of the 2nd century AD.

Cuvinte-cheie: Barbaricum, Moldova apuseană, Măgirești (jud. Bacău), denari imperiali romani, tezaur monetar

Rezumat: Tezaurul de la Măgirești a fost descoperit accidental, în primăvara anului 1968, în punctul „Dealul Bisericii”, din centrul localității. În momentul respectiv, monedele au fost împărțite în mai multe loturi, care au ajuns în colecțiile unor muzee diferite din Moldova: Iași (lot I – 134 ex.), Bacău (lot II – 21 ex.) și Onești (lot III – 13 ex.). În anul 2013, Marius Ioan Irimia a mai descoperit, cu ajutorul detectorului de metale, încă 22 de monede (lot IV), care se află la Muzeul din Piatra-Neamț. În octombrie 2017, aceeași persoană a mai predat Muzeului din Bacău alte 58 de piese monetare (lot V), care au fost găsite tot în urma detecției. Lucrarea noastră prezintă acest ultim lot alcătuit din denari romani imperiali, cu efiile următorilor împărați: Nero (1 ex.), Vitellius (1 ex.), Vespasianus et sui (9 ex.), Titus et sui (2 ex.), Domitianus (5 ex.), Nerva (1 ex.), Traianus (17 ex.), Hadrianus (7 ex.), Antoninus Pius et sui (13 ex.) și Marcus Aurelius et sui (2 ex.). În forma sa actualizată, tezaurul de la Măgirești conține 248 de monede (din care una s-a pierdut). Prin compoziție și structură cronologică, el aparține seriei A de tezaure imperiale romane, descoperite pe teritoriul Moldovei apusene, care se încheie în vremea lui Marcus Aurelius. În final, încercăm să demonstrăm că îngroparea tezaurului de la Măgirești s-a produs ca urmare a sosirii populațiilor germanice în teritoriul de la răsărit de Carpați, în ultimele decenii ale secolului al II-lea p.Chr.

Aidoma multor depozite imperiale de la răsărit de Carpați, descoperirea de la Măgirești (jud. Bacău) (CHRE 16297) are un istoric sinuos, care se întinde pe o perioadă îndelungată. Monedele au fost recuperate în mai multe etape, ajungând în diferite colecții muzeale din Moldova. În general, principalele repere care însoțesc acest tezaur, precum și identitatea pieselor din compoziția lui, sunt relativ bine prezentate în literatura de specialitate.

Depozitul a fost descoperit în primăvara anului 1968, în timpul unor lucrări agricole, în punctul „Dealul Bisericii”, situat în centrul localității¹ (Fig. 1). Nu se cunoaște numărul inițial de monede, descoperitorul, Emil C. Popa, din localitatea învecinată, Prăjești, împărțindu-le unor diverși intermediari, cu scopul de a le valorifica. Astfel, grupul cel mai consistent, compus din 134 de denari imperiali, pe care l-am denumit, convențional, lot I (Tabel 1), a fost achiziționat de către Muzeul de Istorie a Moldovei din Iași, în anul 1970, de la un cetățean, Vasile Macarie². În anul următor, aceeași persoană a adus două piese la Muzeul din Bacău³. Ulterior, prin diferite mijloace, despre care nu avem cunoștință, instituția respectivă a reușit să intre în posesia altor 19 exemplare, astfel că, în 1975, aici se păstrau 21 de monede (lot II) din tezaurul de la Măgirești⁴. În urma investigațiilor realizate de către procuratură, în anii 1972–1973, au mai fost recuperați alți 13 denari,

¹ Mitrea 1973, p. 413, nr. 66.

² Eminovici 1972–1973, p. 279, nota 1; Mitrea 1973, p. 413, nr. 66; Sanie, Căpitanu 1975, p. 69–72, 76–80, pl. II–VI; Mihailescu-Bîrliba 1980, p. 270, nr. 141; Ungureanu 2001; Depeyrot, Moisil 2008, p. 117–119, nr. 71.

³ Căpitanu 1971, p. 290, nr. 33–34; Eminovici 1972–1973, p. 279, nota 1; Mitrea 1973, p. 412, nr. 65; Mihailescu-Bîrliba 1980, p. 270, nr. 141.

⁴ Sanie, Căpitanu 1975, p. 69–72, 81, pl. VII; Depeyrot, Moisil 2008, p. 117–119, nr. 71.

de la diverse persoane din localitățile învecinate. Din păcate, o piesă, probabil cu efigia lui Hadrianus⁵, s-a pierdut în timpul anchetei, restul de 12 intrând în colecția Muzeului de Istorie din Onești (lot III)⁶.

O bună perioadă de timp, povestea acestui depozit a fost considerată ca fiind încheiată⁷. Dar febra recentă a căutărilor de comori, cu ajutorul detectoarelor de metale, și-a pus amprenta și asupra tezaurului de la Măgirești. La finalul anului 2013, Marius Ioan Irimia, din Piatra Neamț, folosind un detector de metale și pornind de la informațiile disponibile în publicațiile de profil, a descoperit în același loc, 22 de denari. În urma unei percheziții la domiciliu, piesele au fost confiscate de către Inspectoratul de Poliție al Județului Neamț, fiind încredințate Complexului Muzeal Național Neamț (lot IV)⁸.

Cele mai recente monede din acest depozit, care fac obiectul prezentării noastre, au fost descoperite în urma detecției, de către aceeași persoană, Marius Ioan Irimia, în luna octombrie a anului 2017⁹. Este vorba despre 58 de denari (lot V), care, de această dată, au fost predați Complexului Muzeal „Iulian Antonescu” din Bacău (Proces-verbal nr. 2727/19.10.2017), respectându-se procedurile legale aflate în vigoare.

Pe data de 30 octombrie 2018, am realizat o cercetare de suprafață, pentru a confirma informațiile oferite de către descoperitor¹⁰. Astfel, au fost reperate urmele gropilor săpate pentru a scoate monedele. Acestea se concentrau într-un perimetru de cca 10 m², având adâncimi de până la 50–60 cm. Pentru prima dată, a fost identificat locul exact al tezaurului. Acesta se află pe panta de nord–est a „Dealului Bisericii”, între cimitirul Bisericii „Sf. Maria” și Strada „Ioachim Mareș” din localitatea Măgirești (Fig. 2). În urma investigației din teren nu au fost descoperite alte artefacte sau urme arheologice vizibile, confirmându-se în acest fel, rezultatele cercetărilor similare anterioare¹¹.

Toate piesele monetare care compun acest ultim lot (V), aflat în colecția Muzeului din Bacău, par să fi fost realizate din argint de bună calitate. În general, starea lor de conservare este una satisfăcătoare. Emisiunile mai vechi au reliefurile tocite, ca urmare a circulației în epocă. Cele mai recente sunt mai puțin uzate, în rândul acestora regăsindu-se câteva exemplare destul de bine păstrate. Două piese (Cat. 10, 19) prezintă rupturi de mici dimensiuni la margine, care s-au produs, probabil, în timpul folosirii lor, iar o alta are incizii pe avers (Cat. 31), apărute cu siguranță în urma curățirii mecanice, imediat după scoaterea din pământ.

Cele 58 de monede cântăresc 172,23 g, media întregului lot fiind de 2,97 g. În general, greutatea denarilor studiați, pe emitenți, sunt relativ apropiate de greutatea teoretică ale acestor nominaluri, calculate pentru perioada secolelor I–II p.Ch.¹². Remarcăm faptul că valoarea ponderală medie a lotului nostru este cea mai scăzută dintre mărimile similare, calculate pentru restul grupurilor de piese care se cunosc din această descoperire: lot I – 3,08 g¹³; lot II – 3,09 g¹⁴; lot III – 2,98 g¹⁵; lot IV – 3,16 g¹⁶. În momentul de față, pentru cele 247 de piese care au fost cântărite, din întreg depozitul, obținem o medie de 3,05 g. Cifra respectivă pare să fie una destul de scăzută pentru tezaurele de denari imperiali romani de la răsărit de Carpați¹⁷.

Cele mai multe monede au diametrele cuprinse între 17 și 19 mm, iar orientarea axelor este, preponderent, în sens contrar (ora 6). Astfel de situații sunt similare cu cele constatate în cazul altor depozite din Moldova¹⁸.

Cu o singură excepție, toate emisiunile sunt denari imperiali bătuți în monetăria de la Roma. Doar un exemplar, de la Hadrianus (Cat. 43), provine din atelierele orientale ale Imperiului, probabil din zona Asiei Mici¹⁹. Din punct de vedere cronologic (Tabel 1, Grafic 1), cea mai veche piesă este de la Nero, fiind posterioară reformelor sale monetare. Din perioada războiului civil, datează doar o emisiune de la Vitellius. După acest eveniment, toți împărații, până la Marcus Aurelius, sunt reprezentați cu monede. În rândul acestora se evidențiază un nucleu de denari flavieni (cca 31%), dintre care jumătate poartă efigia lui Vespasianus. Cel de-al doilea nucleu, mult mai consistent (cca 69%), se compune din piese

⁵ Eminovici 1972–1973, p. 277; Sanie, Căpitanu 1975, p. 74, tab. 2 (singurul loc unde este menționată, indirect, identitatea monedei pierdute).

⁶ Eminovici 1972–1973, p. 277–279; Mitrea 1975, p. 323, nr. 58; Sanie, Căpitanu 1975, p. 69, nota 1; 74, tab. 2; Mihailescu-Bîrliba 1980, p. 270, nr. 141; Depeyrot, Moisil 2008, p. 117–119, nr. 71.

⁷ În general, se admite recuperarea a 168 de denari (Sanie, Căpitanu 1975, p. 74, tab. 2; Casey 1977, p. 58, nr. 155; Mitrea 1977, p. 379, nr. 71 [anul descoperirii, 1972, este eronat]; Mitrea 1981, p. 587, nr. 199). O cifră diferită, de 171 de piese, apare la Depeyrot, Moisil 2008, p. 117–119, nr. 71.

⁸ Dumitroaia 2013–2014, p. 457–462, pl. X–XIV; Gafincu, Munteanu 2019.

⁹ Evenimentul a beneficiat de o intensă mediatizare la nivel local și chiar național (Gafincu, Munteanu 2019, p. 72, nota 1).

¹⁰ La această cercetare au participat, în afară de semnatarii studiului, și dr. Tiberiu-Theodor Plăcintă, muzeograf în cadrul Complexului Muzeal „Iulian Antonescu” din Bacău, în perioada respectivă.

¹¹ Sanie, Căpitanu 1975, p. 69.

¹² Duncan-Jones 1994, p. 225, tab. 15.5.

¹³ Ungureanu 2001.

¹⁴ Sanie, Căpitanu 1975, p. 70–72, 81, pl. VII.

¹⁵ Eminovici 1972–1973.

¹⁶ Gafincu, Munteanu 2019, p. 73.

¹⁷ Mihailescu-Bîrliba 1980, p. 178–180, tab. XXXI; Munteanu, Popușoi 2014, p. 11 și nota 68; Munteanu *et alii* 2017, p. 94–95; Munteanu, Mihailescu 2018, p. 215; Picior, Munteanu 2024, p. 276.

¹⁸ Mihailescu-Bîrliba 1991, p. 60; Mitrea, Mihailescu-Bîrliba 2000–2001, p. 202–204.

¹⁹ Despre „denarii provinciali” de la Hadrianus, care, în general, copiază tipurile de la Roma, a se vedea RIC II.3, p. 2, 30–31.

aparținând conducătorilor din dinastia Nerva-Antonină. Domniile lui Traianus (29,31%) și Antoninus Pius (22,41%) sunt cel mai bine reprezentate. Ponderea denarilor de la Hadrianus se reduce semnificativ (12,06%), iar cea a emisiunilor lui Marcus Aurelius apare infimă (3,44%).

Am încercat să comparăm, sub forma unui grafic, structurile cronologice ale tuturor celor cinci loturi din tezaur (Tabel 1, Grafic 2). Se remarcă existența unor similitudini parțiale, precum prezența celor două nuclee de piese flaviene și antonine, primul dominat de denarii lui Vespasianus, iar cel de-al doilea alcătuit, preponderent, din emisiuni cu efigiile lui Traianus și Antoninus Pius, alături de puține monede de la Marcus Aurelius. Dar unele loturi, precum cele din muzeele de la Piatra-Neamț și Onești, conțin procente mari (36,36%) sau chiar foarte mari (61,53%) de piese hadrianice. Din păcate, această examinare comparativă nu este în măsură să ofere rezultate relevante, deoarece dimensiunile majorității eșantioanelor utilizate sunt destul de restrânse. În schimb, prin cumularea tuturor pieselor cunoscute anterior (loturi I–IV), obținem un grup reprezentativ, care are o structură cronologică destul de asemănătoare cu lotul pe care îl studiem (lot V) (Grafic 3).

Descoperirea de la Măgirești aparține unui orizont de tezaur, încheiate la Marcus Aurelius, care este bine reprezentat în arealul de la răsărit de Carpați. În momentul de față cunoaștem 30 de astfel de depozite, însumând peste 5 600 de piese monetare²⁰. Cu diferite prilejuri, am examinat principalele trăsături ale acestei categorii particulare de descoperiri monetare, precum: compoziția și structura cronologică, arealul de răspândire, recipientele ceramice în care au fost depozitate sau relația lor cu siturile populației locale²¹.

În încercarea noastră de a realiza o tipologie, am identificat trei serii distincte: A – tezaur alcătuit preponderent din emisiuni cu efigiile lui Traianus și Hadrianus (*i.e.* Călugăreni [jud. Bacău], Dragomirești [jud. Neamț], Măgirești [jud. Bacău] și Simionești [jud. Neamț])²²; B – tezaur în care monedele de la Antoninus Pius și Marcus Aurelius au o poziție dominantă (*i.e.* Bârgăoani [jud. Neamț], Gârcina [jud. Neamț], Hertioana de Jos [jud. Bacău], Ocheni [jud. Bacău] și Tămășeni [jud. Neamț])²³; C – tezaur care conține o cantitate considerabilă de „denari legionari” de la Marcus Antonius (Muncelu de Sus [jud. Iași], Negri [jud. Bacău], Prăjești [jud. Bacău] și, probabil, Târpești [jud. Neamț])²⁴. Este posibil ca aceste grupuri de depozite, încheiate cu emisiuni de la Marcus Aurelius, având faciesuri cronologice diferite²⁵, să se fi constituit în Imperiu și să fi ajuns dincolo de *limes* în momente distincte²⁶.

În ceea ce privește descoperirea de la Măgirești, aceasta a fost inclusă anterior în seria A²⁷. Compoziția și structura cronologică actualizate ale tezaurului, prin adăugarea noului lot, păstrat în Muzeul din Bacău, par să confirme pe deplin această încadrare (Tabel 2, Grafic 4). Mai mult, prin dimensiunile sale, el pare să fie reprezentativ pentru această subcategorie de depozite.

În general, este dificil de apreciat cu precizie cronologia monedelor romane imperiale în teritoriul „barbar” de la răsărit de Carpați, unde acestea au fost investite cu noi funcții și semnificații, diferite de cele inițiale, din Imperiu²⁸. Cu diferite ocazii, remarcăm faptul că, mai ales în cazul depozitelor mai timpurii (încheiate în perioada Hadrianus-Marcus Aurelius), monedele cele mai recente se prezintă într-o stare de conservare bună sau chiar foarte bună. Absența urmelor vizibile de uzură constituie un indiciu al folosirii lor limitate în timp, în circulația monetară din epocă. Prin diferite mijloace, ele au fost, probabil, retrase de către autorități, la puțin timp după ce au fost emise, cu scopul de a fi trimise în *Barbaricum*. Astfel că este posibil ca o bună parte dintre tezaurul din Moldova, inclusiv cel de la Măgirești, să fi ajuns în acest areal la o dată destul de apropiată de cea indicată de cele mai noi emisiuni din compoziția lor²⁹.

În schimb, există numeroase incertitudini cu privire la momentul și condițiile îngropării acestor depozite. Cvasi-absența surselor scrise, dublată de investigarea precară a siturilor „dacilor liberi”, îngreunează semnificativ reconstituirea principalelor evenimente care s-au petrecut în acest areal restrâns din vecinătatea Imperiului. Reevaluarea critică a pieselor arheologice cunoscute, precum și apariția unor noi descoperiri au permis formularea unor ipoteze istorice plauzibile. Astfel, în săpăturile mai vechi din Moldova, în siturile de la Cucorăni (jud. Botoșani), Văleni (jud. Neamț) și Bărboasa-Gălănești (jud. Bacău) au fost identificate fibule din bronz de tip *Almgren 80* (variante „Vojtenki”). Acestea ar fi luat naștere în arealul răsăritean al culturii Przeworsk, fiind datate în perioada C1a – C1b (180/190–250/260 p.Ch.). Prezența lor în Moldova ar indica faptul că grupuri de populații germanice, originare din sectorul superior al Nistrului

²⁰ Dymowski *et alii* 2020, p. 218–219, nr. 234; 220–221, nr. 240, 248, 252, 261; 222–223, nr. 265, 268, 277, 281, 289; 224–225, nr. 295, 298, 302–303, 309, 311; 226–227, nr. 323, 326, 328–330; Munteanu, Honcu 2020, p. 346 și nota 4.

²¹ Munteanu *et alii* 2017, p. 97–102; Munteanu, Mihăilescu 2018, p. 219–225; Picior, Munteanu 2024, p. 280–281.

²² Munteanu *et alii* 2017, p. 99–100, 124, tab. 4; 131, fig. 7; Munteanu, Mihăilescu 2018, p. 221, 244, tab. 4.

²³ Munteanu *et alii* 2017, p. 99–100, 125, tab. 5; 132, fig. 8; Munteanu, Mihăilescu 2018, p. 221, 245, tab. 5; 258, grafic 3.

²⁴ Picior, Munteanu 2024, p. 281, 323, grafic 4.

²⁵ A se vedea și tipologia tezaurilor contemporane din Dacia (Găzdac 2010, p. 130–132; Găzdac 2022, p. 136–139).

²⁶ Munteanu *et alii* 2017, p. 100.

²⁷ Munteanu *et alii* 2017, p. 99; Gafincu, Munteanu 2019, p. 74–75.

²⁸ Bursche 2008, p. 398–408.

²⁹ Munteanu *et alii* 2017, p. 95, 100; Munteanu, Mihăilescu 2018, p. 215, 222; Munteanu, Honcu 2020, p. 347, 349.

și teritoriile de la nord și nord-vest de acesta, ar fi pătruns și s-ar fi stabilit în acest areal, începând cu sfârșitul veacului al II-lea p.Chr.³⁰. Pe lângă aceste piese de podoabă, în așezările și necropolele est-carpătice au mai fost identificate numeroase alte categorii de artefacte, care ar putea fi de proveniență germanică³¹. Dintre acestea, pintenii par să fie cei mai numeroși, fiind atestați în descoperiri mai vechi (*i.e.* Cucorăni³²) sau mai recente, inedite (*i.e.* Gârcina [jud. Neamț], Tupilați [jud. Neamț])³³.

Probabil că în legătură cu prezența populațiilor germanice în Moldova trebuie interpretate și unele situații arheologice deosebite, care au fost surprinse în cazul unor situri cercetate în trecut. Astfel, sfârșitul locuirii de la Fedeleșeni (jud. Iași) s-ar fi petrecut, prin incendiere, în jurul anului 183 p.Chr.³⁴. Nivelurile timpurii ale așezărilor de la Poiana – *Dulcești* (jud. Neamț), punctele „Varniță” și „Siliște” ar fi fost distruse, tot prin ardere, la sfârșitul domniei lui Commodus³⁵. Într-o manieră similară și-ar fi încetat existența și situl de la Botoșani – *Groapa lui Ichim*³⁶. Cea de a doua fază a primului nivel de locuire de la Schineni (jud. Bacău) (cca 150–170 p.Chr.) s-a încheiat în urma unui puternic incendiu, un strat de arsură consistent fiind identificat în majoritatea locuințelor. Numeroase descoperiri de aici (ceramică, locuințe, gropi cu pereții arși etc.), încă nepublicate, au fost atribuite unor populații germanice³⁷.

Discuția cu privire la sosirea și stabilirea germanicilor la răsărit de Carpați se află abia la început. În acest stadiu preliminar al cercetării este extrem de dificil de apreciat impactul numismatic al acestor evenimente. Destul de probabil, tulburările provocate în Moldova, în ultimele decenii ale veacului al II-lea p.Chr., au dus la îngroparea a numeroase tezaure monetare timpurii, încheiate în perioada Hadrianus-Marcus Aurelius. Este posibil ca în acest context frământat să se fi petrecut și ascunderea monedelor de la Măgurești, care, din diferite motive, nu au mai fost recuperate de către proprietar.

CATALOGUL MONEDELOR³⁸

NERO

1. 2,50 g; 16 × 17 mm; 6h; f.s.c.; bătută descentrat pe av.;

Av. IMP NERO CAE[SAR – AVG P] P

Rv. SALVS (în exergă)

Roma, *denarius*, anii 64–68 (BMC I, p. 212, nr. 98) sau cca anii 67–68 (RIC I², p. 154, nr. 71; MER II, p. 145, nr. 242); CMIAB, inv. 37 054.

VITELLIUS

2. 2,99 g; 17 × 18 mm; 5h; s.c.; bătută descentrat pe av. și pe rv.;

Av. A VITELLIVS GERM IMP AVG TR P

Rv. XV VIR – SACR FAC

Roma, *denarius*, anul 69 (BMC I, p. 373, nr. 39–40) sau cca sfârșit aprilie – 20 decembrie 69 (RIC I², p. 273, nr. 109; MER III, p. 79, nr. 77); CMIAB, inv. 37 055.

VESPASIANUS

3. 2,97 g; 15 × 16 mm; 6h; s.c.; bătută descentrat pe av.;

Av. [IMP CAESAR] VESPASIANVS [AVG]

Rv. IVDAEA (în exergă)

³⁰ Bărcă, Cociș 2024, p. 45–52, 55–56, 62, pl. I; 64–66, pl. III–V; a se vedea și Mihailescu-Bîrliba 2022, p. 325–334; Mihailescu-Bîrliba 2023, p. 161–177.

³¹ Bărcă, Cociș 2024, p. 52.

³² Teodor 1975, p. 192, fig. 53/7; Bărcă, Cociș 2024, p. 52. Piesa pare să fie de tipul Ginalski G1 (Ginalski 1991, p. 68–70, 73, fig. 19).

³³ Ambele piese credem că aparțin tipului Ginalski E5 (Ginalski 1991, p. 62, 72, fig. 19). Mulțumim domnului Alexandru Gafincu (Complexul Muzeal Național Neamț), care ne-a pus la dispoziție imagini cu piesele respective.

³⁴ Gostar 1954, p. 579–580.

³⁵ Bichir 1973, p. 149–151.

³⁶ Șadurschi *et alii* 1994, p. 188, 191.

³⁷ Munteanu *et alii* 2021, p. 139–141. Se consideră că sfârșitul primului nivel de locuire din acest sit se datorează vandalilor astingi, care au atacat teritoriile costobocilor, conform mărturiei lui Dio Cassius.

³⁸ Au fost folosite următoarele abrevieri pentru metale (AR – argint), date metrologice (g – gram, mm – milimetru, h – ax), stare de conservare a monedelor (b.c. – bine conservată, s.c. – slab conservată; f.s.c. – foarte slab conservată), descrierea pieselor (av. – avers, rv. – revers, var. – variantă) și colecții (CMIAB – Complexul Muzeal „Iulian Antonescu”, Bacău). În descrierea monedelor am prezentat doar legendele, iconografia fiind prezentată, detaliat, în cataloagele de specialitate.

Roma, *denarius*, anii 69–70 (BMC II, p. 6, nr. 35–36; MER III, p. 89, nr. 23–25) sau cca 21 decembrie 69 – începutul anului 70 (RIC II.1, p. 58, nr. 2); CMIAB, inv. 37 056.

4. 3,07 g; 17 × 18 mm; 6h; s.c.;

Av. [IMP C]AESAR VESPASIANVS [AVG]

Rv. IVDAEA (în exergă)

Roma, *denarius*, anii 69–70 (BMC II, p. 6, nr. 35–36; MER III, p. 89, nr. 23–25) sau cca 21 decembrie 69 – începutul anului 70 (RIC II.1, p. 58, nr. 2); CMIAB, inv. 37 057.

5. 3,00 g; 17 × 20 mm; 6h; s.c.; bătută descentrat pe av. și pe rv.;

Av. IMP CAES VESP AVG P M [COS I]III

Rv. AVGVR // TRI POT

Roma, *denarius*, anii 72–73 (BMC II, p. 11, nr. 64; MER III, p. 92, nr. 49–50; RIC II.1, p. 83, nr. 356); CMIAB, inv. 37 058.

6. 2,88 g; 18 × 20 mm; 12h; s.c.;

Av. IMP CAES VESP – AVG CENS

Rv. PONTIF – MAXIM

Roma, *denarius*, anul 73 (BMC II, p. 20, nr. 100; MER III, p. 96, nr. 86–87; RIC II.1, p. 98, nr. 546); CMIAB, inv. 37 059.

7. 2,72 g; 17 × 18 mm; 6h; s.c.; bătută descentrat pe av.;

Av. IMP CAESAR – VE[SPAS]IANVS AVG

Rv. PON M[A]X – TR P COS VI

Roma, *denarius*, anul 75 (BMC II, p. 31, nr. 164; MER III, p. 102, nr. 139–140; RIC II.1, p. 114, nr. 772); CMIAB, inv. 37 060.

8. 2,72 g; 17 mm; 6h; f.s.c.; bătută descentrat pe av.;

Av. IMP CAESAR – VE[SPASIANVS AV]G

Rv. [COS – VII]

Roma, *denarius*, anul 76 (BMC II, p. 34, nr. 180–183; MER III, p. 103, nr. 156–158; RIC II.1, p. 120, nr. 847); CMIAB, inv. 37 062.

9. 2,94 g; 19 × 20 mm; 5h; s.c.; bătută descentrat pe av.;

Av. IMP CAESAR – VESPASIANVS AVG

Rv. PON MAX – TR P CO[S VI]I

Roma, *denarius*, anul 76 (BMC II, p. 34, nr. 184*; MER III, p. 104, nr. 160; RIC II.1, p. 120, nr. 852); CMIAB, inv. 37 061.

10. 2,77 g; 18 × 19 mm; 7h; s.c.; bătută descentrat pe av.; ruptă la margine;

Av. [I]MP [C]AESAR – VESPASIANVS AVG

Rv. [C]O[S] – V[III]

Roma, *denarius*, anii 77–78 (BMC II, p. 37, nr. 202; MER III, p. 106, nr. 178; RIC II.1, p. 126, nr. 938); CMIAB, inv. 37 063.

VESPASIANUS: Titus

11. 2,96 g; 18 × 19 mm; 6h; s.c.; bătută descentrat pe av. și pe rv.;

Av. T CAESAR [IMP] VESPASIANVS

Rv. [C]O[S] – V

Roma, *denarius*, anul 76 (BMC II, p. 36, nr. 192; MER III, p. 104, nr. 168; RIC II.1, p. 121, nr. 872); CMIAB, inv. 37 064.

TITUS

12. 3,28 g; 16 × 18 mm; 6h; s.c.; bătută descentrat pe av. și pe rv.;

Av. [I]MP TITVS CAES VESPASIAN AVG P M

Rv. TR P IX [IMP XV CO]S VIII P P

Roma, *denarius*, anul 80 (BMC II, p. 324, nr. 66; MER III, p. 205, nr. 53) sau 1 ianuarie – 30 iunie 80 (RIC II.1, p. 206, nr. 108); CMIAB, inv. 37 065.

TITUS: Domitianus

13. 3,23 g; 17 mm; 6h; s.c.;

Av. CAESAR DIVI F DOMITIANV[S COS VII]

Rv. [PRINCEPS] IVVENTVTIS

Roma, *denarius*, anul 80 (BMC II, p. 239, nr. 95–96; MER III, p. 207, nr. 77) sau anii 80–81 (RIC II.1, p. 215, nr. 266); CMIAB, inv. 37 066.

DOMITIANUS

14. 2,91 g; 17 × 18 mm; 6h; s.c.; bătută descentrat pe av.;

Av. IMP CAES DOMITIANVS AVG P M

Rv. [TR POT] COS VIII P P

Roma, *denarius*, anul 82 (BMC II, p. 303, nr. 25; RIC II.1, p. 271, nr. 99); CMIAB, inv. 37 067.

15. 3,24 g; 17 × 18 mm; 6h; b.c.;

Av. IMP CAES DOMIT AVG – GERM P M TR P VIII

Rv. IMP XXI COS XIII CENS P P P

Roma, *denarius*, anul 89 (BMC II, p. 332, nr. 161; MER III, p. 260, nr. 155) sau 14 septembrie – 31 decembrie (RIC II.1, p. 314, nr. 687); CMIAB, inv. 37 068.

16. 3,10 g; 17 × 18 mm; 7h; b.c.;

Av. IMP CAES DOMIT AVG – GERM P M TR P X

Rv. IMP XXI COS XV CENS P P P

Roma, *denarius*, anii 90–91 (BMC II, p. 335, nr. 177; MER III, p. 262, nr. 166–167) sau 14 septembrie 90 – 13 septembrie 91 (RIC II.1, p. 317, nr. 719); CMIAB, inv. 37 069.

17. 2,74 g; 18 × 20 mm; 6h; s.c.; bătută descentrat pe av. și pe rv.;

Av. IMP CAES DOMIT AVG – GERM P M TR P XI

Rv. IMP XXI COS XVI CENS P P P

Roma, *denarius*, anul 92 (BMC II, p. 337, nr. 193; MER III, p. 263, nr. 178) sau 1 ianuarie – 13 septembrie 92 (RIC II.1, p. 318, nr. 732); CMIAB, inv. 37 070.

18. 3,39 g; 18 × 19 mm; 6h; b.c.; bătută descentrat pe av. și pe rv.;

Av. IMP CAES DOMIT AVG – GERM P M TR P XI

Rv. IMP XXI COS XVI CENS P P P

Roma, *denarius*, anul 92 (BMC II, p. 337, nr. 193; MER III, p. 263, nr. 178) sau 1 ianuarie – 13 septembrie 92 (RIC II.1, p. 318, nr. 732); CMIAB, inv. 37 071.

NERVA

19. 2,76 g; 17 × 18 mm; 6h; s.c.; bătută descentrat pe rv.; ruptă la margine;

Av. IMP NERVA CAES AVG – PM TR P COS II P P

Rv. AEQVITAS – AVGVST

Roma, *denarius*, anul 96 (RIC II, p. 223, nr. 1) sau 19 septembrie – 31 decembrie 96 (BMC III, p. 1, nr.1; MER III, p. 317, nr. 1); CMIAB, inv. 37 072.

TRAIANUS

20. 2,61 g; 17 × 19 mm; 6h; s.c.;

Av. IMP CAES NERVA TRAI – AN AVG GERM

Rv. P M TR P COS II P P

Roma, *denarius*, anii 98–99 (RIC II, p. 245, nr. 10; BMC III, p. 36, nr. 42–44 var.) sau toamna anului 98 – sfârșitul anului 99 (MIR 14, p. 219, nr. 62a); CMIAB, inv. 37 073.

- 21.** 3,27 g; 18 mm; 6h; s.c.; bătută descentrat pe rv.;
Av. IMP CAES NERVA TRAIAN AVG GERM
Rv. PONT MAX TR POT COS II
Roma, *denarius*, anii 98–99 (RIC II, p. 245, nr. 12; BMC III, p. 32, nr. 4–5) sau februarie – toamna anului 98 (MIR 14, p. 204, nr. 20a); CMIAB, inv. 37 074.
- 22.** 2,56 g; 19 mm; 6h; s.c.;
Av. IMP CAES NERVA [T]RA – IAN AVG GERM
Rv. P M TR P COS IIII P P
Roma, *denarius*, anii 101–102 (RIC II, p. 248, nr. 58 var.; BMC III, p. 46, nr. 116) sau anul 102 (MIR 14, p. 250–251, nr. 128a); CMIAB, inv. 37 076.
- 23.** 2,58 g; 19 mm; 6h; s.c.;
Av. IMP CAES NERVA TRAIAN AVG GERM
Rv. P M TR P COS IIII P [P]
Roma, *denarius*, anii 101–102 (RIC II, p. 248, nr. 59; BMC III, p. 45, nr. 106–107 var.) sau anul 102 (MIR 14, p. 248–249, nr. 123b2); CMIAB, inv. 37 075.
- 24.** 2,93 g; 17 × 18 mm; 6h; s.c.; bătută descentrat pe rv.;
Av. [IMP T]RAIANO AVG GER DAC P M TR P C[OS V P P]
Rv. S P Q R OPTIMO PRINCIPI
Roma, *denarius*, anii 103–111 (RIC II, p. 265, nr. 165; BMC III, p. 56, nr. 171–172) sau cca anii 106–107 (MIR 14, p. 299, nr. 212c); CMIAB, inv. 37 080.
- 25.** 3,05 g; 18 mm; 6h; s.c.;
Av. IMP TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS V P P
Rv. S P Q R OPTIMO PRINCIPI
Roma, *denarius*, anii 103–111 (RIC II, p. 256, nr. 181 var.; BMC III, p. 60, nr. 205 var.) sau cca anii 106–107 (MIR 14, p. 301, nr. 216f); CMIAB, inv. 37 081.
- 26.** 3,01 g; 16 × 18 mm; 6h; s.c.; bătută descentrat pe av.;
Av. IMP [TRAIANO A]VG GER DAC P M TR P
Rv. COS V P P S P Q R OPTIMO PRINC
Roma, *denarius*, anii 103–111 (RIC II, p. 254, nr. 147b; BMC III, p. 80, nr. 359–363) sau cca a doua jumătate a anului 107 – 108 (MIR 14, p. 326, nr. 268bC1); CMIAB, inv. 37 079.
- 27.** 3,16 g; 17 × 19 mm; 6h; s.c.;
Av. [IMP TRA]IANO AVG GER DAC P M TR P
Rv. COS V P P S P Q R OPTIMO PRINC
Roma, *denarius*, anii 103–111 (RIC II, p. 252, nr. 118 var. [*aureus*]; BMC III, p. 71–72, nr. 281–287) sau cca anii 108–109 (MIR 14, p. 331, nr. 278bD2); CMIAB, inv. 37 077.
- 28.** 3,30 g; 17 × 18 mm; 7h; s.c.; bătută descentrat pe av. și pe rv.;
Av. [IMP T]RAIANO AVG GER DAC P M TR P
Rv. COS V P P S P Q R OPTIMO PR[INC]
Roma, *denarius*, anii 103–111 (RIC II, p. 253, nr. 142 var. [*aureus*]; BMC III, p. 73, nr. 297–299) sau cca anul 110 (MIR 14, p. 336, nr. 285b2); CMIAB, inv. 37 078.
- 29.** 2,98 g; 18 × 19 mm; 8h; s.c.;
Av. IMP TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS VI P P
Rv. S P Q R OPTIMO PRINCIPI
Roma, *denarius*, anii 112–114 (RIC II, p. 264, nr. 291) sau anii 112–117 (BMC III, p. 93, nr. 445) sau cca anii 112–113 (MIR 14, p. 389–390, nr. 394b3); CMIAB, inv. 37 084.
- 30.** 2,75 g; 18 × 19 mm; 6h; s.c.;
Av. IMP T[R]AIANO AVG GER DAC P M TR P COS VI P P

Rv. S P Q R OPTIMO PRINCIPI // ARAB ADQ (în exergă)

Roma, *denarius*, anii 112–114 (RIC II, p. 261, nr. 245) sau anii 112–117 (BMC III, p. 96–97, nr. 474–476) sau cca anii 112–113 (MIR 14, p. 390, nr. 396b1); CMIAB, inv. 37 082.

31. 2,25 g; 17 × 18 mm; 6h; f.s.c.; incizii pe av.;

Av. [IMP TR]AIANO AVG GE[R DAC] P M [TR P COS VI P P]

Rv. S P Q R OP[TIMO PRINCIPI]

Roma, *denarius*, anii 112–114 (RIC II, p. 263, nr. 269) sau anii 112–117 (BMC III, p. 89, nr. 419–420) sau cca primăvara anului 113 – vara anului 114 (MIR 14, p. 402–403, nr. 423v); CMIAB, inv. 37 083.

32. 3,35 g; 19 mm; 6h; s.c.; bătută descentrat pe rv.;

Av. IMP TRAIANO OPTIMO AVG GER DAC P M TR P

Rv. [COS] VI P P S P Q R

Roma, *denarius*, anii 112–117 (BMC III, p. 105, nr. 519) sau anii 114–117 (RIC II, p. 265, nr. 303) sau vara (târzie) – toamna anului 114 (MIR 14, p. 433, nr. 488v); CMIAB, inv. 37 086.

33. 2,84 g; 17 × 19 mm; 6h; s.c.; bătută descentrat pe av. și pe rv.;

Av. [IMP] TRAIANO OPTIMO AVG GER DAC P M [TR P]

Rv. [COS VI P] – P S P Q R

Roma, *denarius*, anii 112–117 (BMC III, p. 105, nr. 522–524 var.) sau anii 114–117 (RIC II, p. 265, nr. 307) sau vara (târzie) – toamna anului 114 (MIR 14, p. 435, nr. 493v2); CMIAB, inv. 37 087.

34. 3,00 g; 18 × 19 mm; 6h; s.c.;

Av. IMP CAES NER TRAIANO OPTIMO AVG GER DAC

Rv. P M TR P COS – VI P P S P Q R // FORT RED (în exergă)

Roma, *denarius*, anii 112–117 (BMC III, p. 114, nr. 581) sau anii 114–117 (RIC II, p. 267, nr. 318) sau iarna anului 114 – începutul anului 116 (MIR 14, p. 449, nr. 526h); CMIAB, inv. 37 085.

35. 2,89 g; 18 × 19 mm; 6h; s.c.;

Av. [IMP CAES] NER TRAIANO OPTIMO AVG GER [DAC]

Rv. P M TR P C[OS VI P] – P S P Q R

Roma, *denarius*, anii 112–117 (BMC III, p. 109, nr. 536–540 var.) sau anii 114–117 (RIC II, p. 268, nr. 337) sau iarna anului 114 – începutul anului 116 (MIR 14, p. 446, nr. 520v2); CMIAB, inv. 37 088.

36. 2,99 g; 18 × 20 mm; 6h; b.c.; bătută descentrat pe av.;

Av. IMP CAES NER TRAIANO OPTIMO AVG GER DAC

Rv. P M TR P C – OS – VI P P [S] P Q R

Roma, *denarius*, anii 112–117 (BMC III, p. 109, nr. 536–540 var.) sau anii 114–117 (RIC II, p. 268, nr. 337) sau iarna anului 114 – începutul anului 116 (MIR 14, p. 446, nr. 520v1); CMIAB, inv. 37 089.

HADRIANUS

37. 2,80 g; 17 × 20 mm; 6h; s.c.; bătută descentrat pe av. și pe rv.;

Av. IMP CAESAR TRAIAN – HADRIANVS AVG

Rv. [P] M [TR] P COS II // FORT RED (în exergă)

Roma, *denarius*, anul 118 (RIC II.3, p. 84, nr. 114; BMC III, p. 248, nr. 69 var.) sau a doua jumătate a anului 118 (Hill 1970, p. 152, nr. 69, emisiunea a 4-a); CMIAB, inv. 37 090.

38. 3,09 g; 16 × 19 mm; 7h; s.c.; bătută descentrat pe av. și pe rv.;

Av. [IM]P CAESAR TR[AIAN] – HADRIANVS AVG

Rv. [P] M [TR P] CO[S II] // [PAX] (în exergă)

Roma, *denarius*, anul 118 (RIC II.3, p. 84, nr. 124; BMC III, p. 249, nr. 78) sau a doua jumătate a anului 118 (Hill 1970, p. 152, nr. 71, emisiunea a 4-a); CMIAB, inv. 37 091.

39. 2,87 g; 17 mm; 7h; b.c.; bătută descentrat pe av.;

Av. [I]MP CAESAR TRAIAN – HADRIANVS AVG

Rv. P M T – R P – COS III

Roma, *denarius*, sfârșitul anului 121 – anul 123 (RIC II.3, p. 112, nr. 542) sau anii 119–122 (sau ulterior) (BMC III, p. 259, nr. 139–140 var.) sau anul 123 (Hill 1970, p. 158, nr. 236, emisiunea a 10-a); CMIAB, inv. 37 092.

40. 2,67 g; 19 mm; 6h; s.c.; bătută descentrat pe av. și pe rv.;

Av. HADRIANVS – AVGVSTVS

Rv. COS – III

Roma, *denarius*, cca anii 124–125 (RIC II.3, p. 122, nr. 716) sau sfârșitul anului 125 – începutul anului 128 (BMC III, p. 289, nr. 394) sau anul 126 (Hill 1970, p. 160, nr. 297, emisiunea a 13-a); CMIAB, inv. 37 094.

41. 3,16 g; 17 × 18 mm; 6h; s.c.; bătută descentrat pe av. și pe rv.;

Av. HADRIANVS – [AVG]VSTVS

Rv. COS – III

Roma, *denarius*, cca anii 126–127 (RIC II.3, p. 132, nr. 845) sau sfârșitul anului 125 – începutul anului 128 (BMC III, p. 288, nr. 380) sau anul 127 (Hill 1970, p. 160, nr. 329, emisiunea a 14-a); CMIAB, inv. 37 093.

42. 3,09 g; 18 mm; 6h; s.c.;

Av. HADRIANVS – AVGVSTVS P P

Rv. COS – III

Roma, *denarius*, anii 128 – cca 129 (RIC II.3, p. 138, nr. 917) sau anii 128–132 (BMC III, p. 301, nr. 497) sau anul 128 (Hill 1970, p. 162, nr. 379, emisiunea a 16-a); CMIAB, inv. 37 096.

43. 3,19 g; 18 mm; 6h; b.c.; bătută descentrat pe rv.;

Av. HADRIANVS – AVGVSTVS P P // • (în exergă)

Rv. P M TR P CO – S III

Monetărie orientală, *denarius*, anii 128 – cca 130 (sau mai târziu) (RIC II.3, p. 288, nr. 3101); CMIAB, inv. 37 094.

ANTONINUS PIUS

44. 2,99 g; 16 × 17 mm; 6h; s.c.; bătută descentrat pe av. și pe rv.;

Av. IMP T AEL CAE[S HADR]I ANTONINVS

Rv. AVG PIVS P M T – R P COS [DES II]

Roma, *denarius*, sfârșitul anului 138 (RIC III, p. 26, nr. 10a; BMC IV, p. 5, nr. 14 var.) sau a doua jumătate a anului 138 (Hill 1970, p. 178, nr. 67, emisiunea a 5-a); CMIAB, inv. 37 097.

45. 3,28 g; 17 × 18 mm; 5h; b.c.;

Av. ANTONINVS AVG – PIVS P P TR P XI

Rv. C – OS – IIII

Roma, *denarius*, anii 147–148 (RIC III, p. 46, nr. 167; BMC IV, p. 90, nr. 623); CMIAB, inv. 37 098.

46. 2,84 g; 16 × 18 mm; 12h; b.c.; bătută descentrat pe av.;

Av. ANTONINVS – AVG PIVS P P TR P XI

Rv. C – OS – IIII

Roma, *denarius*, anii 147–148 (RIC III, p. 46, nr. 168; BMC IV, p. 90, nr. 625–626 var.); CMIAB, inv. 37 099.

47. 3,24 g; 17 × 18 mm; 6h; b.c.; bătută descentrat pe av. și pe rv.;

Av. ANTONINVS AVG – PIVS P P TR P XII

Rv. C – OS – IIII

Roma, *denarius*, anii 148–149 (RIC III, p. 47, nr. 175; BMC IV, p. 95, nr. 659–660); CMIAB, inv. 37 100.

48. 3,06 g; 18 mm; 6h; b.c.;

Av. ANTONINVS [AVG] – PIVS P P TR P XVI

Rv. COS – IIII

Roma, *denarius*, anii 152–153 (RIC III, p. 53, nr. 222; BMC IV, p. 115, nr. 791); CMIAB, inv. 37 101.

49. 2,90 g; 17 × 18 mm; 6h; s.c.; bătută descentrat pe av.;

Av. ANTONINVS A[VG] – PIVS P P TR P XVII

Rv. COS – IIII

Roma, *denarius*, anii 153–154 (RIC III, p. 54, nr. 231; BMC IV, p. 118, nr. 809 var.); CMIAB, inv. 37 102.

50. 2,95 g; 17 × 19 mm; 6h; b.c.; bătută descentrat pe av. și pe rv.;

Av. ANTONINVS AVG PI – VS P P TR P XIX

Rv. C – OS – IIII

Roma, *denarius*, anii 155–156 (RIC III, p. 56, nr. 244a; BMC IV, p. 123, nr. 841 var.); CMIAB, inv. 37 103.

51. 3,07 g; 17 × 19 mm; 6h; s.c.; bătută descentrat pe av.;

Av. ANTONINVS AVG – PIVS P P IMP II

Rv. TR POT XX – COS IIII

Roma, *denarius*, anii 156–157 (RIC III, p. 57, nr. 259; BMC IV, p. 129, nr. 876); CMIAB, inv. 37 104.

52. 2,55 g; 16 × 17 mm; 6h; s.c.; bătută descentrat pe av.;

Av. ANTONINVS AVG – [PIVS] P P IMP II

Rv. TR POT X – XI – COS IIII

Roma, *denarius*, anii 157–158 (RIC III, p. 59, nr. 275; BMC IV, p. 133, nr. 908); CMIAB, inv. 37 105.

ANTONINUS PIUS: Faustina I

53. 3,24 g; 16 × 18 mm; 6h; b.c.; bătută descentrat pe av.;

Av. [FAVSTIN]A AVG ANTONINI AVG P P

Rv. CONCOR – DIA AVG

Roma, *denarius*, anii 138–139 (RIC III, p. 66, nr. 327; BMC IV, p. 9, nr. 40) sau a doua jumătate a anului 139 (Hill 1970, p. 180, nr. 120, emisiunea a 9-a); CMIAB, inv. 37 106.

ANTONINUS PIUS: Diva Faustina I

54. 3,22 g; 16 × 17 mm; 12h; b.c.;

Av. DIVA – FAVSTINA

Rv. AVGV – STA

Roma, *denarius*, post anul 141 (RIC III, p. 71, nr. 362; BMC IV, p. 60, nr. 422); CMIAB, inv. 37 107.

ANTONINUS PIUS: Marcus Aurelius

55. 3,09 g; 15 × 17 mm; 12h; b.c.; bătută descentrat pe rv.;

Av. AVRELIVS CAE – [S]AR AVG PII FIL

Rv. TR POT – VIII – COS I[I]

Roma, *denarius*, anii 154–155 (RIC III, p. 86, nr. 463b; BMC IV, p. 122, nr. 839 var.); CMIAB, inv. 37 108.

56. 2,88 g; 16 mm; 6h; s.c.; bătută descentrat pe rv.;

Av. AVR[ELIVS CA]ES AN – TO[N AV]G PII F

Rv. TR POT X – [CO]S [II]

Roma, *denarius*, anii 155–156 (RIC III, p. 87, nr. 466a; BMC IV, p. 127, nr. 869); CMIAB, inv. 37 109.

MARCUS AURELIUS

57. 2,90 g; 17 mm; 12h; b.c.; bătută descentrat pe rv.;

Av. IMP M ANTONINVS AVG

Rv. CONCORD AVG TR P XVII // COS III (în exergă)

Roma, *denarius*, decembrie 162 – decembrie 163 (RIC III, p. 218, nr. 59; BMC IV, p. 413, nr. 209–213) sau 1 ianuarie – septembrie 163 (MIR 18, p. 100, nr. 49-4/10); CMIAB, inv. 37.110.

MARCUS AURELIUS: Faustina II

58. 3,46 g; 16 × 18 mm; 6h; b.c.; bătută descentrat pe rv.;

Av. FAVSTINA – AVGVSTA

Rv. VE – S – TA

Roma, denarius, anii 161–176 (RIC III, p. 272, nr. 737; BMC IV, p. 408, nr. 175; MIR 18, p. 169, nr. 44-4(b)); CMIAB, inv. 37 111.

Acest articol a fost elaborat cu sprijinul unui grant acordat de Ministerul Educației și Cercetării, CNCS-UEFISCDI, în cadrul proiectului cu numărul PN-IV-P1-PCE-2023-1124.

BIBLIOGRAFIE

- Bârcă, Cociș 2024 – V. Bârcă, S. Cociș, *Fibule barbare de tip Almgren 80 (varianta „Vojtenki”) din spațiul est-carpatic*, ArhMold 47, 2024, p. 45–69.
- Bichir 1973 – Gh. Bichir, *Cultura carpică*, București, 1973.
- Bursche 2008 – A. Bursche, *Function of Roman coins in Barbaricum of Later Antiquity. An anthropological essay*, în: A. Bursche, R. Ciołek, R. Wolters (eds.), *Roman coins outside the empire: ways and phases, contexts and functions. Proceedings of the ESF/SCH exploratory workshop Radziwill Palace, Nieborów (Poland), 3-6 September 2005*, Wetteren, 2008, p. 395–416.
- Casey 1977 – P. J. Casey (ed.), *Roman hoards*, în: *Coin hoards*, III, The Royal Numismatic Society, London, 1977, p. 53–81.
- Căpitanu 1971 – V. Căpitanu, *Descoperiri de monede antice și bizantine*, Carpica 4, 1971, p. 287–293.
- CHRE – *Coin Hoards of the Roman Empire* (<https://chre.ashmus.ox.ac.uk/>) (accesat la 6.08.2025).
- Depeyrot, Moisil 2008 – G. Depeyrot, D. Moisil, *Les trésors de deniers de Trajan à Balbin en Roumanie*, Wetteren, 2008.
- Dumitroaia 2013–2014 – Gh. Dumitroaia, *Semnalări de piese arheologice, numismatice și cu semnificație istorică din colecții particulare confiscate și descoperiri făcute cu ajutorul detectorului de metale*, MemAnt 29–30, 2013–2014, p. 431–482.
- Duncan-Jones 1994 – R. Duncan-Jones, *Money and government in the Roman Empire*, Cambridge, 1994.
- Dymowski et alii 2020 – A. Dymowski, A. Bliujienė, H. Horsnæs, R. H. Nielsen, F. Hunter, L. Lind, J. Militký, L. Munteanu, K. Myzgin, J. Pelsdonk, V. Sidorovich, B. Stoklas, I. Vida, V. Vojvoda, D. Wigg-Wolf, B. Woytek, *Roman Imperial Hoards of Denarii from the European Barbaricum*, în: C. Găzdac (ed.), *Group and individual tragedies in Roman Europe. The evidence of hoards, epigraphic and literary sources*, Cluj-Napoca, 2020, p. 193–243.
- Eminovici 1972–1973 – Gh. Eminovici, *Câteva monede romane imperiale aparținând tezaurului de la Măgirești (jud. Bacău)*, MemAnt 4–5, 1972–1973, p. 277–279.
- Gafincu, Munteanu 2019 – L. Gafincu, L. Munteanu, *Monede romane imperiale din tezaurul de la Măgirești (județul Bacău) aflate în colecția Muzeului de Istorie și Arheologie Piatra-Neamț*, MemAnt 35, 2019, p. 71–90.
- Găzdac 2010 – C. Găzdac, *Monetary Circulation in Dacia and the Provinces from the Middle to Lower Danube from Trajan to Constantine I (AD 106–337)²*, Cluj-Napoca, 2010.
- Găzdac 2022 – C. Găzdac, *Coin Hoards from Roman Dacia*, în: J. Mairat, A. Wilson, Ch. Howgego (eds.), *Coin hoards and hoarding in the Roman world*, Oxford, 2022, p. 130–196.
- Ginalski 1991 – J. Ginalski, *Ostrogi kabłkowe kultury przeworskiej: klasyfikacja typologiczna*, Przegląd Archeologiczny 38, 1991, p. 53–84.
- Gostar 1954 – N. Gostar, *Apendice nr. I. Sondajele de la Fedeleșeni și Brătulești*, în: Vl. Dumitrescu, H. Dumitrescu, M. Petrescu-Dîmbovița, N. Gostar, *Hăbășești. Monografie arheologică*, București, 1954, p. 554–587.
- Hill 1970 – P. V. Hill, *The dating and arrangement of the undated coins of Rome. A.D. 98–148*, London, 1970.
- Mihailescu-Bîrliba 1980 – V. Mihailescu-Bîrliba, *La monnaie romaine chez les Daces orientaux*, Bucarest, 1980.
- Mihailescu-Bîrliba 1991 – V. Mihailescu-Bîrliba, *Tezaurul de denari imperiali romani de la Gherăiești Noi, jud. Neamț*, ArhMold 14, 1991, p. 57–65.
- Mihailescu-Bîrliba 2022 – V. Mihailescu-Bîrliba, *Cimitirele antice de la Nemțșor și Târzia din județul Neamț. Contribuții privitoare la cunoașterea obiceiurilor funerare din Cultura tumulilor carpatici*, Cluj-Napoca, 2022.
- Mihailescu-Bîrliba 2023 – V. Mihailescu-Bîrliba, *Pax Romana in the Lower Danube*, în: D. Aparaschivei, Al. Berzovan (eds.), *Studia Archaeologica et Linguistica. Miscellanea in honorem annos LXXV peragentis. Professoris Adriani Poruciu oblata*, Cluj-Napoca, 2023, p. 161–188.
- Mitrea 1973 – B. Mitrea, *Découvertes de monnaies antiques et byzantines dans la République Socialiste de Roumanie. XVI*, Dacia NS 17, 1973, p. 399–416.
- Mitrea 1975 – B. Mitrea, *Découvertes monétaires en Roumanie (XVIII)*, Dacia NS 19, 1975, p. 318–326.
- Mitrea 1977 – B. Mitrea, *Découvertes monétaires en Roumanie (XX)*, Dacia NS 21, 1977, p. 375–381.
- Mitrea 1981 – B. Mitrea, *Descoperiri monetare în România (1974–1976) (XVIII–XX)*, BSNR 70–74, 1976–1980, 1981, p. 559–608.
- Mitrea, Mihailescu-Bîrliba 2000–2001 – B. Mitrea, V. Mihailescu-Bîrliba, *Tezaurul de monede romane de la Bălănești (jud. Neamț)*, ArhMold 23–24, 2000–2001, p. 199–208.
- Munteanu, Honcu 2020 – L. Munteanu, Șt. Honcu, *Some Remarks on the Chronology of Denarii Hoards from the Eastern Carpathian Barbaricum*, în: C. Găzdac (ed.), *Group and individual tragedies in Roman Europe. The evidence of hoards, epigraphic and literary sources*, Cluj-Napoca, 2020, p. 345–358.
- Munteanu, Mihăilescu 2018 – L. Munteanu, D. Mihăilescu, *Tezaurul de monede romane imperiale de la Gârcina (jud. Neamț)*, în: L. Munteanu, C.-D. Nicola, G.M. Talmățchi (eds.), *Studia numismatica et archaeologica: in honorem magistri Virgilii Mihailescu-Bîrliba oblata*, București-Piatra-Neamț, 2018, p. 213–258.
- Munteanu, Popușoi 2014 – L. Munteanu, E. Popușoi, *The Roman Coin Hoard from Iezer*, în: A. Mihalache, D. Aparaschivei, Gh. Cliveti, Al. Simon (eds.), *Inovație și interdisciplinaritate în cercetarea arheologică și istorică: teorii, metode, surse, lași / Anuarul Institutului de Istorie „A.D. Xenopol” 51 Supliment, Iași, 2014, p. 1–34.*
- Munteanu et alii 2017 – L. Munteanu, D. Mihăilescu, Gh. Dumitroaia, *Tezaurul de monede romane imperiale de la Dragomirești (jud. Neamț)*, în: L.-E. Istina (ed.), *In honorem magistri Ioan Mitrea octogenarii*, Onești, p. 93–132.

- Munteanu et alii 2021 – L. Munteanu, Șt. Honcu, D. Aparaschivei, *On the Chronology of Roman Coins in Barbaricum. Denarii Finds from the Site of Schineni (Bacău County)*, în: V. Cojocaru, A.-I. Pázsint (eds.), *Migration and Identity in Eurasia: From Ancient Times to the Middle Ages*, Cluj-Napoca, 2021, p. 139–165.
- Picior, Munteanu 2024 – A. Picior, L. Munteanu, *Tezaurul de la Muncelu de Sus (com. Mogoșești-Siret, jud. Iași). Lotul de monede păstrat în colecția Institutului de Arheologie din Iași*, în: D. Aparaschivei, G. Bilavschi, L. Bacumenco-Pîrnău (eds.), *Varia Archaeologica (IV). Provocări, căutări și certitudini în cercetarea arheologică românească actuală*, Cluj-Napoca, 2024, p. 273–346.
- Sanie, Căpitanu 1975 – Ș. Sanie, V. Căpitanu, *Tezaurul de monede romane imperiale de la Măgirești (jud. Bacău)*, *Cerclst* 6, p. 69–81.
- Șadurschi et alii 1994 – P. Șadurschi, N. Ungureanu, M. Mihăilescu, *Cercetările arheologice de la Botoșani – „Groapa lui Ichim” – (campaniile 1991–1992)*, *Pontica* 27, 1994, p. 187–198.
- Teodor 1975 – S. Teodor, *Săpăturile de la Cucorăni (jud. Botoșani)*, *ArhMold* 8, 1975, p. 121–201.
- Ungureanu 2001 – C. Ungureanu, *Măgirești, dép. de Bacău; 1968*, în: V. M. Butnariu (coord.), *Monnaies et parures du Musée d’Histoire de Iași*, Iași, 2001, p. 21–23.

	Lot I		Lot II		Lot III		Lot IV		Lot V		TOTAL	
	Iași		Bacău		Onești		Neamț		Bacău			
	ex.	%	ex.	%	ex.	%	ex.	%	ex.	%	ex.	%
Nero	1	0,74							1	1,72	2	0,8
68–69 AD	4	2,98							1	1,72	5	2,01
Vespasianus	17	12,68	1	4,76	1	7,69	3	13,63	9	15,51	31	12,5
Titus	4	2,98					1	4,54	2	3,44	7	2,82
Domitianus	5	3,73	1	4,76					5	8,62	11	4,43
Nerva	1	0,74							1	1,72	2	0,8
Traianus	35	26,11	7	33,33	3	23,07	5	22,72	17	29,31	67	27,01
Hadrianus	31	23,13	5	23,8	8	61,53	8	36,36	7	12,06	59	23,79
Antoninus Pius	28	20,89	4	19,04	1	7,69	2	9,09	13	22,41	48	19,35
Marcus Aurelius	8	5,97	3	14,28			3	13,63	2	3,44	16	6,45
TOTAL	134	100	21	100	13	100	22	100	58	100	248	100

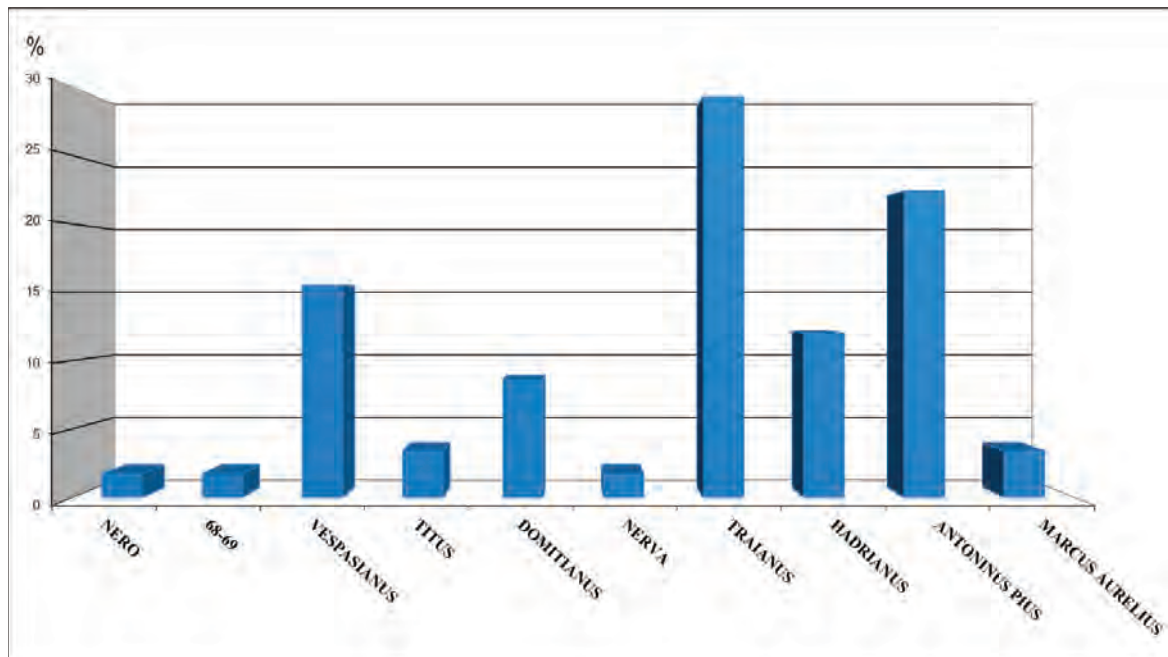
Tabelul 1. Loturile monetare din tezaurul de la Măgurești.

Table 1. Coin batches from the Măgurești hoard.

EMITENT	CĂLUGĂRENI		DRAGOMIREȘTI		SIMIONEȘTI		MEDIA
	ex.	%	ex.	%	ex.	%	
TEZAUR							%
Nero			1	1,08			0,36
68–69 AD	1	1,59	3	3,26	1	0,99	1,94
Vespasianus	10	15,87	17	18,48	15	14,85	16,4
Titus			7	7,61	4	3,96	3,85
Domitianus	6	9,52	2	2,17	7	6,93	6,2
Nerva	1	1,59	2	2,17	2	1,98	1,91
Traianus	20	31,75	28	30,43	22	21,78	27,98
Hadrianus	13	20,63	23	25	22	21,78	22,47
Antoninus Pius	6	9,52	5	5,43	17	16,83	10,59
Marcus Aurelius	6	9,52	2	2,17	11	10,89	7,52
Incerte			2	2,17			0,72
Total	63	100	92	100	101	100	

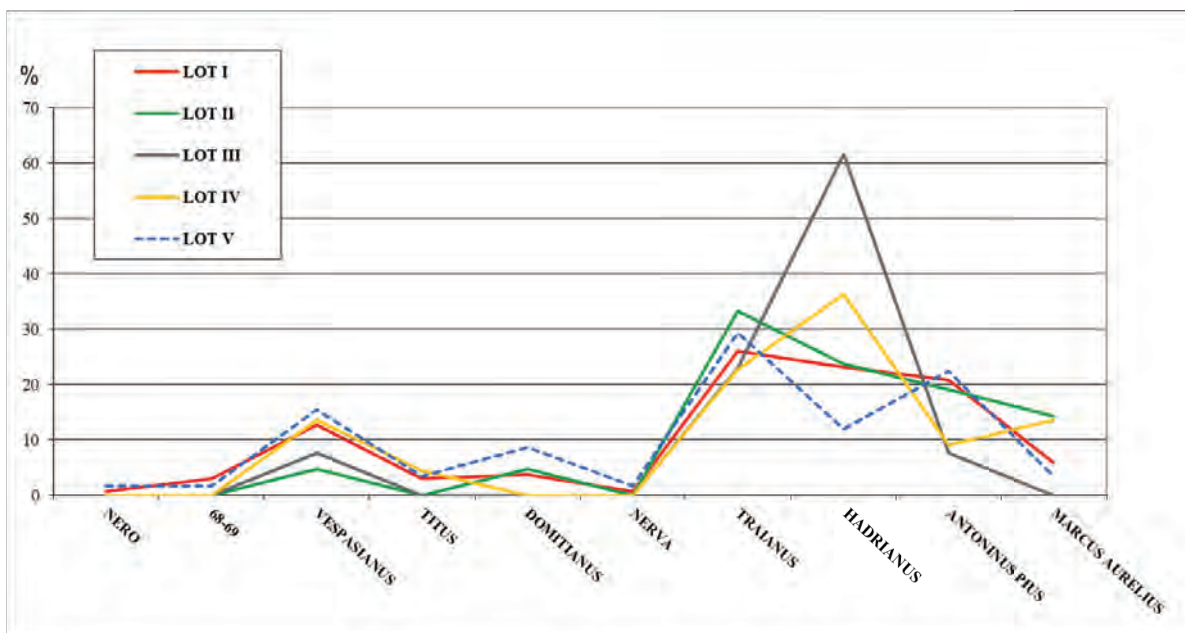
Tabelul 2. Tezaur monetare din Moldova apuseană încheiate cu monede de la Marcus Aurelius (seria A).

Table 2. Coin hoards from western Moldavia ending with coins of Marcus Aurelius (series A).

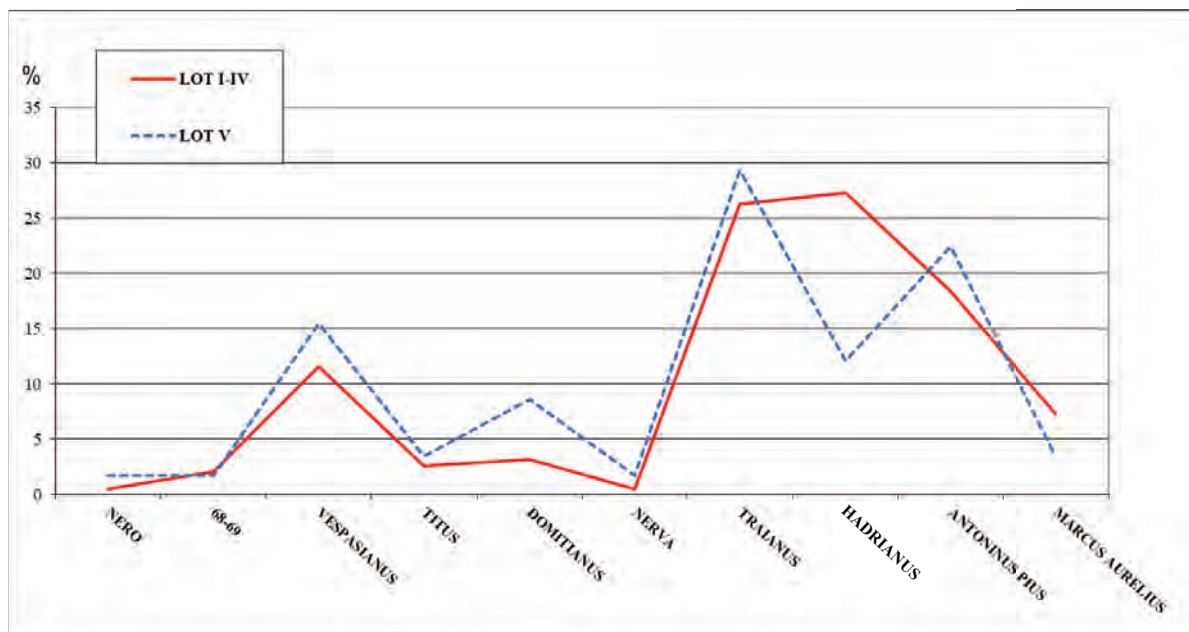
Graficul 1. Structura cronologică a lotului V din tezaurul de la Măgurești.

Graph 1. Chronological structure of batch V from the Măgurești hoard.

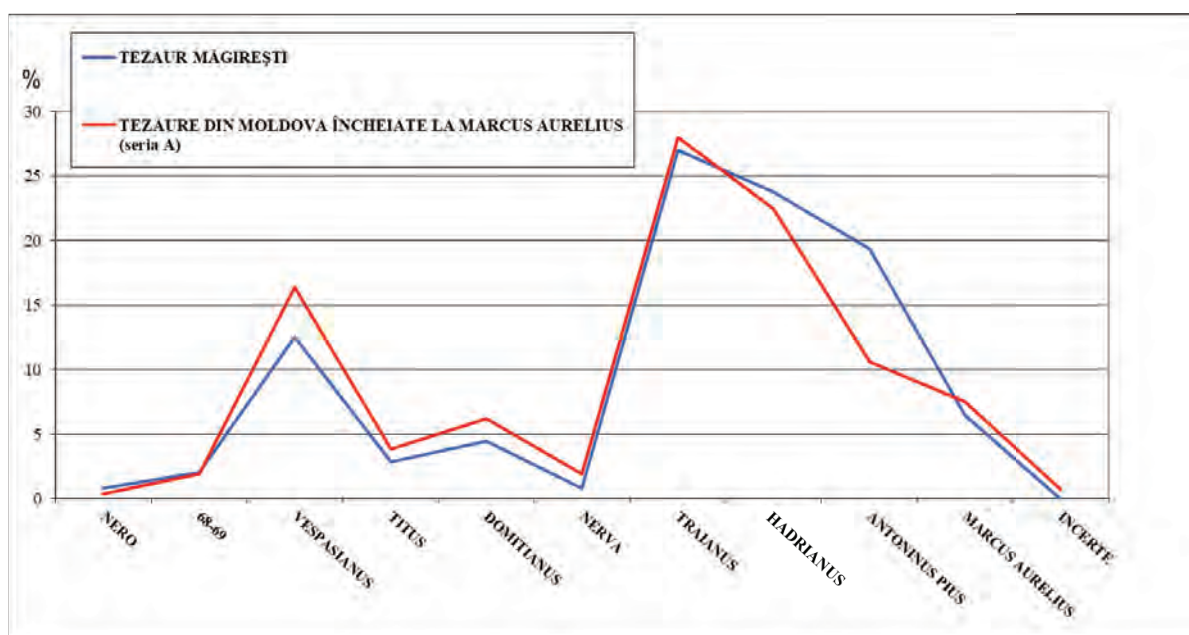
Graficul 2. Structura cronologică a loturilor (I-V) din tezaurul de la Măgurești.

Graph 2. Chronological structure of the batches (I-V) from the Măgurești hoard.

Graficul 3. Structura cronologică a loturilor (I-IV vs. V) din tezaurul de la Măgurești.

Graph 3. Chronological structure of the batches (I-IV vs. V) from the Măgurești hoard.

Graficul 4. Tezaurul de la Măgurești vs. tezaure din Moldova încheiate cu monede de la Marcus Aurelius (seria A).

Graph 4. The Măgurești hoard vs. hoards from western Moldavia ending with coins of Marcus Aurelius (series A).

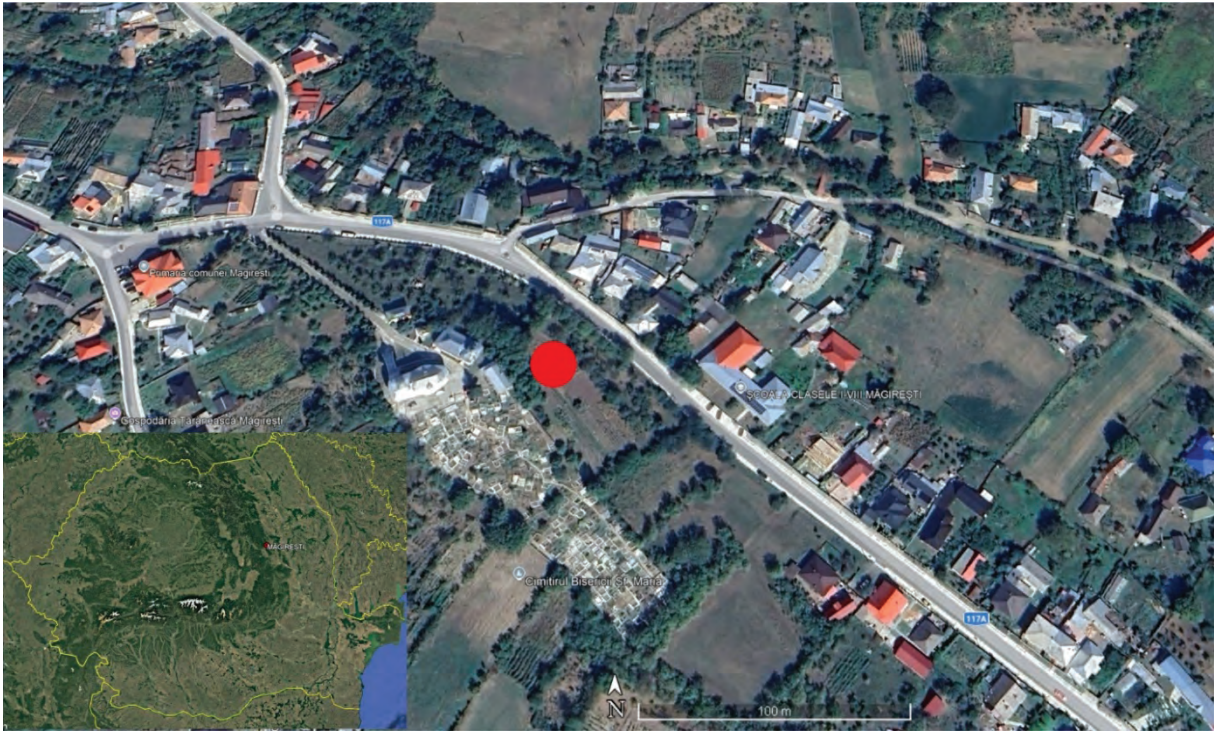

Figura 1. Locul descoperirii tezaurului de la Măgurești.

Figure 1. The discover site of the hoard from Măgurești.

Figura 2. Panta de nord-est a „Dealului Bisericii” din Măgurești.

Figure 2. The northeast slope of the “Dealul Bisericii” in Măgurești.

Figura 3. Monede din tezaurul de la Măgirești (lot V) (Cat. 1–18).

Figure 3. Coins from the Măgirești hoard (batch V) (Cat. 1–18).

Figura 4. Monede din tezaurul de la Măgurești (lot V) (Cat. 19–36).

Figure 4. Coins from the Măgurești hoard (batch V) (Cat. 19–36).

Figura 5. Monede din tezaurul de la Măgirești (lot V) (Cat. 37–54).

Figure 5. Coins from the Măgirești hoard (batch V) (Cat. 37–54).

Figura 6. Monede din tezaurul de la Măgurești (lot V) (Cat. 55–58).

Figure 6. Coins from the Măgurești hoard (batch V) (Cat. 55–58).

ABREVIERI / ABRÉVIATIONS / ABBREVIATIONS

- AA – Archäologischer Anzeiger. Deutsches Archäologisches Institut, Darmstadt, München, Tübingen–Berlin
(A)ARMSI – Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice, București
ACD – Acta Classica Universitatis Scientiarum Debrecenensis, Debrecen
ActaArchHung – Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest
ActaHistArt – Acta historiae artium Academiae scientiarum Hungaricae, Akadémiai Kiadó, Budapesta
ActaMN – Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca
ActaMP – Acta Musei Porolissensis, Zalău
AÉ – L'Année épigraphique, Paris.
AIIA Iași – Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”, Iași
AIIC – Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu”, Cluj
AJBA – American Journal of Biological Anthropology
AJPA – American Journal of Physical Anthropology
AK – Archaeologiai Közlemények, Pest
AnSt – Anatolian Studies, British Institute of Ankara
AnUCDC – Analele Universității Creștine „Dimitrie Cantemir”
AnUVT – Annales d'Université « Valahia » Târgoviște, Section d'Archéologie et d'Histoire
AO – Arhivele Olteniei, Craiova
ArchBulg – Archaeologia Bulgarica, Sofia
ArchÉrt – Archaeológiai Értesítő, Budapest
Argesis – Argesis. Muzeul Județean Argeș. Pitești
ArhMed – Arheologia Medievală
ArhMold – Arheologia Moldovei, Iași
AȘUI – Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
Az Érem – Az Érem kiadványai, Budapest
Banatica – Banatica. Muzeul Banatului Montan, Reșița
BARBrSer – British Archaeological Reports. British Series, Oxford
BARIntSer – British Archaeological Reports. International Series, Oxford
BCMI – Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice
BerRGK – Bericht der Romisch-Germanische Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts, Frankfurt am Main
BibIstroPontica-P – Biblioteca Istro-Pontica. Seria Patrimoniu, Tulcea
BJ – Bonner Jahrbücher – Bonner Jahrbücher des Rheinischen Landesmuseums in Bonn, Bonn
BMC – *Coins of the Roman Empire in the British Museum*, Londra: I, *Augustus to Vitellius*, 1923; II, *Vespasian to Domitian*, 1930; III, *Nerva to Hadrian*, 1936; IV, *Antoninus Pius to Commodus*, 1968; V, *Pertinax to Elagabalus*, 1950 (H. Mattingly); VI, *Severus Alexander to Balbinus and Pupienus*, 1962 (R.A.G. Carson).
BMI – Buletinul Monumentelor Istorice, București
BMJT – Buletinul Muzeului Județean Teleorman, Alexandria
BSNR – Buletinul Societății Numismatice Române, București
Buridava – Buridava. Studii și materiale, Muzeul Județean „Aurelian Sacerdoțeanu”, Râmnicu Vâlcea
CA – Cercetări Arheologice. Muzeul Național de Istorie a României, București
Caiete ARA – Caiete ARA. Asociația Arhitectură, restaurare, arheologie, București
Carpica – Carpica. Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău
CCA – Cronica Cercetărilor Arheologice din România
CEpR – Cronica Epigrafică a României
Cerclst – Cercetări Istorice, Iași
CICSA – Centrul de Istorie Comparată a Societăților Antice, Facultatea de Istorie, Universitatea din București
CIL – *Corpus Inscriptionum Latinarum*, I–XVII, Berlin
CN – Cercetări Numismatice. Muzeul Național de Istorie a României, București
CNM, V.1 – *Corpus Nummorum Moldaviae*, vol. V.1, Chișinău
CRAI – Académie des inscriptions et belles-lettres. Comptes rendus des séances de l'année ...
Crisia – Crisia. Muzeul Țării Crișurilor, Oradea

- Dacia – Dacia / Dacia Nouvelle Série. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. Académie Roumaine. Institut d'archéologie « V. Pârvan », Bucarest
- Danubius – Danubius. Revista Muzeului de Istorie Galați
- DHA – Dialogues d'histoire ancienne, Institut des Sciences et Techniques de l'Antiquité
- Documenta Praehistorica – Documenta Praehistorica, University of Ljubljana, Faculty of Arts, Department of Archaeology, Ljubljana
- EphemDac – Ephemeris Dacoromana, Roma
- EphemNap – Ephemeris Napocensis, Cluj-Napoca
- ERSIR – *Enciclopedia reprezentanților scrisului istoric românesc*, I – V, V. Spinei, D. N. Rusu (coord.), Suceava, 2021
- FoIArch – Folia Archaeologica. A Magyar Nemzeti Múzeum Évkönyve. Annales Musei Nationalis Hungarici, Budapest
- Fontes I – *Fontes Historiae Daco-Romanae – Izvoarele istoriei României*, I, București, 1964
- Fontes II – *Fontes Historiae Daco-Romanae – Izvoarele istoriei României*, II, București, 1970
- FSI – Forensic Science International
- Glasnik – Glasnik. Srpsko Arheološko Društvo (Journal of the Serbian Archaeological Society), Belgrad
- Hierasus – Hierasus. Muzeul Județean Buzău
- HOMO – HOMO. Journal of Comparative Human Biology, Stuttgart
- Ialomița – Ialomița. Studii de cercetări de arheologie, istorie, etnografie și muzeologie, Slobozia
- IDRE – C. C. Petolescu, *Inscriptiones Daciae Romanae. Inscriptiones externae – Inscriptions externes concernant l'histoire de la Dacie*, I-II, București, 1996-2000
- IGB – G. Mihailov, *Inscriptiones graecae in Bulgaria repertae*, vol. I-V, Sofia, 1956-1970
- IGLR – E. Popescu, *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV–XIII descoperite în România*, București, 1976
- IGRR – *Inscriptiones Graecae ad Res Romanas pertinentes*, publiées par R. Cagnat, J. Toutain, G. Lafaye, Paris, 1906-1927
- IJP – International Journal of Paleopathology
- ISM – *Inscriptiones Daciae et Scythiae Minoris antiquae. Series altera: Inscriptiones Scythiae Minoris Graecae et Latinae – Inscriptiile din Sythia Minor*: I. *Inscriptiones Histriae et vicinia – Histria și împrejurimile* (Dionisie M. Pippidi), București, 1983; II. *Tomis et territorium – Tomis și teritoriul său* (Iorgu Stoian), București, 1987; III. *Callatis et territorium – Callatis et son territoire* (Alexandru Avram), București – Paris, 1999; IV. *Tropaeum – Durostorum – Axiopolis* (Emilian Popescu), București – Paris, 2015 ; V. *Capidava – Troesmis – Noviodunum* (Emilia Doruțiu-Boilă), București, 1980; VI.2. *Supplementa 2. Tomis et territorium – Tomis et son territoire* (Alexandru Avram, Maria Bărbulescu, Livia Buzoianu), București – Paris, 2018
- Istros – Istros. Muzeul Brăilei „Ferdinand I”, Brăila
- IzvestijaVarna – Izvestija na Narodnija Muzej (Izvestija na Varnenskoto Arheologičesko Družestvo), Varna
- JAHA – Journal of Ancient History and Archaeology, Cluj-Napoca
- JAS – Journal of Archaeological Science, Amsterdam
- JAT – Journal of Ancient Topography
- JFS – Journal of Forensic Studies
- JITE – Journal of Institutional and Theoretical Economics
- JHE – Journal of Human Evolution
- LRBC – *Late Roman Bronze Coinage A.D. 394-498*, Londra, 1965: I, *The Bronze Coinage of the House of Constantine A.D. 324–346* (P. V. Hill, J. P. C. Kent); II, *Bronze Roman Imperial Coinage of the Later Empire A.D. 346–498* (R. A. G. Carson, J. P. C. Kent).
- MarNero – Il Mar Nero. Annali di archeologia e storia, Roma
- MemAnt – Memoria Antiquitatis, Piatra Neamț
- Marmatia – Marmatia. Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș, Baia Mare
- MCA – Materiale și Cercetări Arheologice, București
- MCSEE – Monedă și comerț în Sud-Estul Europei, Sibiu
- MEFRM – Mélanges de l'École française de Rome. Moyen Âge, Rome
- MER – *Catalogue des monnaies de l'Empire romain*. II. J.-B. Giard, *De Tibère à Néron*, Paris, 1988 ; III. J.-B. Giard, *Du soulèvement de 68 après J.-C. à Nerva*, Paris-Strasbourg, 1998
- MFMÉ-SA – A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica, Szeged
- MIR – *Moneta Imperii Romani*. 14. B. Woytek, *Die Reichsprägung des Kaisers Traianus (98–117)*, I–II, Wien, 2010; 18. W. Szaivert, *Die Münzprägung der Kaiser Marcus Aurelius, Lucius Verus und Commodus (161–192)*, Wien, 1986.
- Mousaios – Mousaios. Buletinul Științific al Muzeului Județean Buzău
- MuzNaț – Muzeul Național, Muzeul Național de Istorie a României, București
- Numizmatičar – Numizmatičar. Casopis za anticki i stari jugoslovenski novac, Belgrad

- Numizmatikai Közlöny – Numizmatikai Közlöny. A Magyar Numizmatikai Társulat, Akadémiai Klado, Budapest
- NZ – Numismatische Zeitschrift, Viena
- Oltenia – Oltenia. Studii și Comunicări, Craiova
- Paléorient – Paléorient: revue interdisciplinaire de préhistoire et de protohistoire du sud-ouest et de l'Asie centrale, Paris
- PBF – Prähistorische Bronze Funde, München – Stuttgart
- Peuce – Peuce. Studii și cercetări de istorie și arheologie, Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion”, Tulcea
- PME – H. Devijver, *Prosopographia militiarum equestrium quae fuerunt ab Augusto ad Gallienum*, Leuven, I (A–I, 1976), II (I–V, 1977), III (1980; indici)
- Pontica – Pontica. Studii și materiale de istorie, arheologie și muzeografie, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, Constanța
- Przegląd Archaeologiczny – Przegląd Archaeologiczny, Institut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, Wrocław
- PZ – Prähistorische Zeitschrift, Institut für Prähistorische Archäologie, Berlin
- RAASI – Revista de Arheologie, Antropologie și Studii Interdisciplinare, Institutul de Cercetări Bioarheologice și Etnoculturale, Republica Moldova
- RAN – Repertoriul Arheologic Național / National Archaeological Repository
- RCAN – Revista de Cercetări Arheologice și Numismatice, București
- RESEE – Revue des Études Sud-Est Européennes. Academia Română. Institutul de Studii Sud-Est Europeene, București
- RevArh – Revista Arheologică, Chișinău
- RGZM – Barbara Pferdehirt, *Römische Militärdiplome und Entlassungsurkunden in der Sammlung des Römisch-Germanischen Zentralmuseums*, Mainz, I-II, 2004
- RI – Revista Istorică. Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București
- RIC – *The Roman Imperial Coinage*, Londra: I², *From 31 BC to AD 69*, 1984 (C. H. V. Sutherland); II, *Vespasian to Hadrian*, 1926 (H. Mattingly, E.A. Sydenham); II.1, *From AD 69–96. Vespasian to Domitian*, 2007 (I. A. Carradice, T.V. Buttrey); II.3, *From AD 117–138. Hadrian*, 2019 (R.A. Abdy, P.F. Mittag); III, *Antoninus Pius to Commodus*, 1930; IV.1, *Pertinax to Geta*, 1968 (H. Mattingly, E.A. Sydenham); IV.2, *Macrinus to Pupienus*, 1938; IV.3, *Gordian III – Uranian Antoninus*, 1949 (H. Mattingly, E. A. Sydenham, C. H. V. Sutherland); V.1, 1927 (reimprimat 1968; P. H. Webb); VII, *Constantine and Licinius A.D. 313–337*, 1966 (P.M. Bruun); VIII, *The Family of Constantine I A.D. 337–364*, 1981; X, *The Divided Empire and the Fall of the Western Parts A.D. 395–491*, 1994 (J.P.C. Kent)
- RMD – Margaret M. Roxan, *Roman Military Diplomas*, London: I. *Roman Military Diplomas 1954–1977*, 1978; II. *Roman Military Diplomas 1978–1984*, 1985; III. *Roman Military Diplomas 1985–1993*, 1994; Margaret M. Roxan, P. Holder, *Roman Military Diplomas IV*, 2003; P. Holder, *Roman Military Diplomas V*, 2006
- RMM-MIA – Revista Muzeelor și Monumentelor – Monumente Istorice și de Artă, București
- Romanoslavica – Romanoslavica. Asociația Slaviștilor din România, București
- RPC – *Roman Provincial Coinage*, Oxford (https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/search/map?volume_id=)
- RPC, VII.2 – *Roman Provincial Coinage. VII.2. From Gordian I to Gordian III (AD 238–244): all provinces except Asia*, Londra/Paris, 2022 (J. Mairat, M. Spoerri Butcher, cu contribuția M. Amandry, R. Bland, K. Butcher, J. Nurpetlian, U. Peter).
- RRH – Revue Roumaine d'Histoire, Bucarest
- SAA – Studia Antiqua et Archaeologica, Iași
- SCIA.AP – Studii și Cercetări de Istoria Artei. Seria Artă Plastică
- SCIV(A) – Studii și Cercetări de Istorie Veche (și Arheologie), București
- SCN – Studii și Cercetări de Numismatică, București
- SHA – *Scriptores Historiae Augustae*, Teubner, Leipzig, 1965
- Simpozion Chișinău 2003 – *Simpozion de numismatică dedicat Centenarului Societății Numismatice Române (1903–2003)*, Chișinău, 26–28 noiembrie 2003, București, 2005.
- SMIM – Studii și Materiale de Istorie Medie. Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, București
- SMMIM – Studii și Materiale de Muzeografie și Istorie Militară, București
- SNGCop 2 – *Sylloge Nummorum Graecorum. The Royal Collection of Coins and Medals, Danish Royal National Museum*, Copenhaga, 1942–1969 (serie reeditată); II, *Thrace and Macedonia*, West Milford, 1982.
- SP – Studii de Preistorie, București
- StCl – Studii Clasice, București
- StratumPlus – Stratum Plus, Școala Superioară de Antropologie, Chișinău, St Petersburg, București
- Suceava – Suceava. Anuarul Muzeului Național al Bucovinei, Suceava
- SympThrac – Symposia Thracologica, București
- Syria – Syria. Archéologie, art et histoire. Institut Français du Proche-Orient
- TdE – Trabajos de Egiptología. Papers on Ancient Egypt, Universidad de La Laguna, Tenerife, Spania

Th-D – Thraco-Dacica, București

Tyragetia – Tyragetia. Anuarul Muzeului Național de Istorie a Moldovei, Chișinău

VAH – Varia Archaeologica Hungarica V. Redigit Csanád Bálint. Publicationes Instituti Archaeologici Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest

Valachica – Valachica. Studii și cercetări de istorie și istoria culturii, Complexul Muzeal Național „Curtea Domnească”, Târgoviște

ZPE – Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik, Bonn

ZRVI – Zbornik radova Vizantološkog instituta. The Institute for Byzantine Studies. Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrad